

УДК 008:338.486 (4-191.2)

*Любченко Оксана Миколаївна,
кандидат культурології, старший викладач
кафедри культурно-дозвілєвої діяльності
Київського національного
університету культури і мистецтв
luboks1@gmail.com*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОЗВІЛЄВИХ ПРАКТИК У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Мета статті – аналіз трансформації дозвілля й дозвілєвих практик у країнах Центрально-Східної Європи, в яких показники поширених ціннісних орієнтацій населення найбільш близькі до українських – у Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині. Досягнення мети здійснюється шляхом висвітлення таких аспектів проблематики: огляду стану наукової розробки проблеми дозвілля в країнах Центрально-Східної Європи, виявлення тенденцій у розвитку дозвілєвої сфери у визначеній групі країн; та з'ясування преферентних з погляду культурної політики держав складників дозвілєвої діяльності в цих країнах. **Методологія дослідження.** полягає в застосуванні загального наукового принципу об'єктивності, історичного, аналітичного, культурологічного та компаративного методів у вивченні опрацювання наукових підходів до дозвілєвих практик і їх висвітлення в науковій літературі; аналізі транзитивно-трансформаційних процесів суспільної сфери зазначених країн, що супроводжувалися ціннісними видозмінами, та порівняння основних показників і тенденцій в розвитку культурно-дозвілєвої сфери. **Наукова новизна** дослідження полягає в опрацюванні цілісного бачення динаміки розвитку сфери культурно-дозвілєвої діяльності країн Центрально-Східної Європи шляхом вивчення змін в ціннісних орієнтаціях суспільств та актуалізації кращого досвіду цих країн в сфері культурно-дозвілєвої діяльності до умов українського культурного середовища. **Висновки.** Проведений аналіз досліджень дає підстави зробити висновок, що ціннісні зміни, зумовлені трансформаційними процесами в країнах Центрально-Східної Європи, сприяли виникненню нових форм та видів дозвілля, зміні інфраструктур установ культури. Кожна з країн Центрально-Східної Європи має свою специфіку в ставленні до дозвілля й розвитку дозвілєвих практик. Так, зокрема, Польща, Чехія й Словаччина зорієнтовані на розвиток гуманітарного сектору дозвілля й зближення цієї сфери з освітянською. Угорщину вирізняє підхід до дозвілля, передусім, як індустрії, що має комерційний ефект і сприяє здоров'ю та культурному відродженню суспільства в цілому. Разом з тим, усі репрезентовані підходи заслуговують на подальше дослідження, а також адаптацію й застосування в Україні.

Ключові слова: дозвілля, дозвілєві практики, цінності, транзитивні процеси, країни Центрально-Східної Європи, країни Вишеградської групи.

Любченко Оксана Николаевна, кандидат культурологии, старший преподаватель кафедры культурно-досуговой деятельности Киевского национального университета культуры и искусств

Трансформация досуговых практик в странах Центрально-Восточной Европы

Цель статьи – анализ трансформации досуга и досуговых практик в странах Центрально-Восточной Европы, в которых показатели распространенных ценностных ориентаций населения наиболее близки к украинским – в Польше, Чехии, Словакии и Венгрии. Достижение цели осуществляется путем освещения таких аспектов проблематики: осмотра состояния научной разработки проблемы досуга в странах Центрально-Восточной Европы, выявление тенденций в развитии досуговой сферы в определенной группе стран; и выяснения преферентно с точки зрения культурной политики государств составляющих досуговой деятельности в этих странах. **Методология исследования** заключается в применении общего научного принципа объективности, исторического, аналитического, культурологического и сравнительного методов в изучении научных подходов к досуговым практикам и их освещения в научной литературе; анализе транзитивно-трансформационных процессов общественной сферы указанных стран, сопровождавшимися ценностными видоизменениями, и сравнение основных показателей и тенденций в развитии культурно-досуговой сферы. **Научная новизна исследования** заключается в разработке целостного видения динамики развития сферы культурно-досуговой деятельности стран Центрально-Восточной Европы путем изучения изменений в ценностных ориентациях обществ и актуализации лучшего опыта этих стран в сфере культурно-досуговой деятельности в условиях украинской культурной среды. **Выводы.** Проведенный анализ исследований позволяет сделать вывод, что ценностные изменения, обусловленные трансформационными процессами в странах Центрально-Восточной Европы, способствовали возникновению новых форм и видов досуга, изменению инфраструктур учреждений культуры. Каждая из стран Центрально-Восточной Европы имеет свою специфику в отношении к досугу и развития досуговых практик. Так, в частности, Польша, Чехия и Словакия ориентированы на развитие гуманитарного

сектора досуга и сближения этой сферы с образовательной. Венгрию отличает подход к досугу, прежде всего, как индустрии, имеет коммерческий эффект и способствует здоровью и культурному возрождению общества в целом. Вместе с тем, все представлены подходы заслуживают дальнейшего исследования, а также адаптации и применения в Украине.

Ключевые слова: досуг, досуговые практики, ценности, транзитивные процессы, страны Центрально-Восточной Европы, страны Вышеградской группы

Lubchenko Oksana, PhD in Cultural studies, senior lecturer of the Department of Cultural and Leisure Activities, Kyiv National University of Culture and Arts

Transformation of leisure practices in the countries of Central and Eastern Europe

Purpose of Research. The purpose of the article is the analysis of the transformation of leisure and leisure practices in the countries of Central and Eastern Europe, where the indicators of popular value orientations of the population are the closest to those in Ukraine - in Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary. The goal is achieved by highlighting the following aspects of the problem: examining the state of scientific development of the leisure problem in the countries of Central and Eastern Europe, identifying trends in the development of leisure in a certain group of countries; to find out the components of leisure activities in these countries from the point of view of the state cultural policy. **Methodology.** The methodology of the research consists in applying the general scientific principle of objectivity and the historical, analytical, culturological and comparative methods in studying scientific approaches to leisure practices and their coverage in the scientific literature. The analysis of transit-transformation processes in the public sphere of these countries, accompanied by value changes, and a comparison of the main indicators and trends in the development of the cultural and recreational sphere are done. **Scientific Novelty.** The scientific novelty of the research is to develop a holistic vision of the dynamics of the development of cultural and recreational activities in the countries of Central and Eastern Europe by examining changes in the value orientations of societies and actualizing the best practices of these countries in the sphere of cultural and recreational activities in the conditions of the Ukrainian cultural environment. **Conclusions.** The conducted analysis of the studies allows us to conclude that the value changes, caused by the transformation processes in the countries of Central and Eastern Europe, have contributed to the emergence of new forms and types of leisure, the change of infrastructures of cultural institutions. Each country of Central and Eastern Europe has its own specifics in relation to leisure and the development of recreational practices. So, in particular, Poland, the Czech Republic and Slovakia are focused on the development of the humanitarian sector of leisure and convergence of this sphere with the educational sector. Hungary is distinguished by its approach to leisure, primarily as an industry, has a commercial effect and contributes to the health and cultural revival of society as a whole. At the same time, all presented approaches merit further research, as well as adaptation and application in Ukraine.

Key words: leisure, leisure practices, values, transitive processes, the countries of Central and Eastern Europe, the countries of the Visegrad group.

За чверть століття, що минуло від початку руйнації тоталітарної держави, частиною якої була й Україна, наша незалежна держава пройшла довгий шлях не лише в соціальному, економічному, політичному тощо розвитку. Чи не найбільших змін зазнали за цей час світоглядні настанови та ціннісні орієнтації громадян, що відбилося передусім на культурному шарі людського буття, безпосередньо пов'язаному з використанням людиною свого вільного часу. «Динаміка суспільного розвитку змінила конфігурацію, обсяг та якість дозвілля в соціумі, внаслідок чого сформувалося усвідомлення того, що дозвілля є необхідною умовою, важливим чинником культурної та соціальної репродукції сучасного суспільства, його оптимального функціонування й розвитку» [5, 108].

Водночас бурхливий техніко-технологічний розвиток в останні десятиліття викликає до життя дедалі швидші істотні зміни в буденному довіллі людини й лавиноподібним чином змінює та розширює горизонти можливостей задоволення її культурних і, зокрема, дозвіллевих потреб. У поєднанні ж з процесами глобалізації, одним з вимірів яких є культурна транспарентність, взаємопроникнення культур, вільний й технічно не обмежений обмін культурними паттернами, такі трансформації набувають цілком відчутного практичного характеру та потребують щонайприскіпливішої уваги та комплексного наукового дослідження. Інтенсивність і значною мірою не прогнозованість цих процесів викликають відчуття їх загрозовості, а оцінки варіюються від захоплено оптимістичних до цілком песимістичних – аж до пророкування катаклізмів і руйнівного впливу «віртуалізації» дозвілля на самі людські здатності й навіть сутність людини.

З іншого боку, якщо соціально й виробничо детермінована частина людського життя з її часо-просторовою й комунікативною регламентацією завжди була предметом філософської й наукової уваги, то сфера вільної самореалізації, вільного часу, цілком спричинювана особистісними уподобаннями та ціннісними орієнтаціями, хоч і потрапляла час від часу до поля зору мислителів ще з античних часів і впродовж всієї історії людства (глибокий розгляд теоретичних рефлексій з приводу до-

звілля в історичному розрізі здійснено І. Петровою [6]), однак не досліджувалася усебічно й цілеспрямовано. Нині ж окреслені вище зміни в сучасному світі спричинили підвищений інтерес науковців до сфери дозвілля як специфічного і вкрай важливого сегменту буття людини – антропологічно насиченого й сутнісного.

До проблеми дозвілля та соціально-культурної діяльності звертаються закордонні філософи, культурологи, психологи, соціологи, педагоги тощо. Серед них: М. Аріарський, Є. Григор'єва, Н. Долженкова, Ж. Дюмазедьє, Ю. Красильников, О. Сасихов (дозвілля як соціально-культурна діяльність); В. Байкова, Дж. Брайтбілл, Дж. Годбі, Т. Гудів, Дж. Келлі, С. Паркер, Д. Фрідман, Дж. Шиверс (вільний час і всебічний розвиток особистості); В. Алеман, Р. Вайдел, Х. Дюрст, Г. Новікова, Р. Попп, І. Штудеманн (організація дозвілля); А. Жарков, В. Чижиков (технологічні аспекти культурно-дозвільної діяльності) тощо.

В Україні трансформаційні процеси у сфері культури та дозвілля комплексно досліджують О. Кравченко, І. Петрова, Н. Цимбалюк, С. Скляр. Розробкою наукових основ державної політики в галузі культури і дозвілля, теоретичних засад їх розвитку займаються О. Гриценко, О. Погорілий, І. Раніш, О. Семашко, Є. Суїменко, Г. Загадарчук, Н. Тарасюк, В. Чепелев, Є. Чмихало та ін. Дослідження дозвільних практик та їх розвитку в сучасній Україні та культурно-дозвільної діяльності різних верств населення здійснюють Т. Белофастова, А. Вишняк, С. Килимистий, В. Ковтун, О. Копієвська, Ю. Ключко, Л. Устищенко.

Окремо в складі дозвільної проблематики досліджується її виховний та соціально-педагогічний потенціал – у працях І. Белецької, В. Бочелюка, В. Бочелюк, Т. Букаревої, А. Воловика, О. Волощук, Л. Габори, Т. Гаміної, В. Кірсанова, Л. Курила, І. Корсун, Н. Максимовської, С. Савченко, І. Яворської.

Та попри те, що дозвільна проблематика в останні роки набула в наукових і, зокрема, культурологічних колах дедалі більшої популярності, є затребуваною, попри значну кількість тематично різноманітних публікацій з проблем дозвілля, аналізу тенденцій розвитку дозвільних практик у країнах, чий досвід для України є найбільш близьким і тим неоціненним, навіть інформації про такий досвід відчутно бракує. Йдеться про держави Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) – групу країн, «об'єднаних не лише географічною ознакою, а передусім спільним комуністичним минулим, спадщину якого вони подолали неоднаковою мірою і в політичній, і в економічній, і в ціннісній та світоглядній царині» [3, 26]. Цю групу традиційно складають країни Вишеградської четвірки, Балтії, Балкан та три європейські країни колишнього СРСР – Білорусь, Молдова й Україна які є, «вельми неоднорідними за своїми економічними потребами, політичними орієнтаціями й культурно-політичними традиціями. Неоднорідною не лише в цілому, а й усередині названих груп» [3, 26]. Попри варіативність конкретики транзитивних процесів, що відбувались у цих країнах в останній чверті минулого – на початку нинішнього століть, усі вони супроводжувалися руйнацією узвичасної системи ціннісних орієнтирів, тривалим пануванням ціннісної еkleктики, що відчутно відбилося й на поширених дозвільних практиках. І досвід країн, що переживають близькі за своєю спрямованістю і змістовним наповненням процеси, є для України вкрай важливим.

Разом з тим, як засвідчує аналіз даних соціологічних опитувань щодо змін у ціннісних орієнтаціях та уподобаннях громадян країн ЦСЄ, найближчими до України за цим показником є країни Вишеградської групи – Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина. Як висновує Т. Метельова, аналізуючи результати соціологічних досліджень за період з 1991 по 2008 рр. (проект «Вивчення європейських цінностей» (European Values Survey – EVS), «Європейський барометр» (Eurobarometer – EB), Програма міжнародного соціального дослідження (International Social Survey Programme – ISSP), «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey – ESS) «серед країн ЦСЄ можна виділити нестійкі групи, показники яких за багатьма параметрами виявляють близькість один до одного, зокрема, групу, відому як Вишеградська (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Україна за ціннісними вимірами доволі часто потрапляє до групи саме цих країн» [4, 198]. Тим-то й цікавим та корисним є для нас досвід цих країн.

Процес трансформацій ціннісних орієнтацій та його вплив на архітектоніку дозвілля й дозвільні практики не лише мав спільні риси в країнах ЦСЄ, що позбавилися комуністичного минулого й швидкими темпами інтегруються в Європу. Він, зрозуміло, привернув увагу науковців відповідних країн. Однак наукові розробки з проблеми дозвілля та його зв'язку з транзитивними і трансформаційними процесами в країнах ЦСЄ на українських обширах практично невідомі.

Відтак метою цієї статті є аналіз трансформацій дозвіллевих практик у країнах ЦСЄ. Така мета потребує розв'язання наступних завдань: огляду стану наукової розробки проблеми дозвілля в країнах ЦСЄ; виявлення тенденцій у розвитку дозвіллевої сфери у визначеній групі країн; визначення преферентних з погляду культурної політики держав складників дозвіллевої діяльності в цих країнах.

Проблематика організації дозвіллевої діяльності розроблялась у працях польських вчених К. Денека, А. Камінського, С. Ковальського, Р. Костецького, А. Кроліковського, І. Лепальчик, Т. Пільх, Г. Радлінської, А. Радзевич-Вінницького та ін.

Важливе місце в обґрунтуванні педагогічних засад організації дозвілля досі посідають концептуальні позиції А. Камінського, який ще у 80-х рр. минулого століття «на підставі аналізу сутності вільного часу виокремив його ключові функції: розвивальну (спрямовану на духовний, моральний, фізичний розвиток підростаючої особистості); орієнтаційну (спрямовану на вирішення завдань соціальної й професійної орієнтації учнівської молоді); комунікативну (спрямовану на задоволення однієї з провідних потреб особистості, особливо підростаючої, потреби в спілкуванні); рекреаційну (спрямовану на відновлення фізичних, духовних і психічних сил, витрачених у процесі навчання, праці, суспільної діяльності, забезпечення зарядом бадьорості, енергії); релаксаційну (спрямовану на формування та забезпечення умов для проведення дозвілля, відпочинку та розваги)» [1, 85; 8, 85–87]. Такі підходи відображено працях Д. Янковського, Ю. Каргуля, Т. Александра, А. Носуна, М. Копчинської, присвячених проблемам дозвілля й питання державного й комерційного забезпечення підготовки відповідних кадрів.

Характеризуючи загальні напрями змін у дозвіллевій діяльності в Польщі, Р. Костецький відзначає, що в останні десятиліття в соціалізації особистості відбувся відхід від керованого, директивного виховання й організації дозвілля до стратегії так званої виховної або «педагогічної анімації», для якої характерні добровільність участі, широкий вибір ціннісних уподобань, сприяння їх реалізації. Особистість прагне до створення та втілення власного сценарію життя, підвищенню соціально-професійного статусу, матеріального і духовного благополуччя.

Водночас в суспільстві зростає ступінь орієнтації на індивідуалістичні цінності й зменшення рівня поширення колективістських [7], що корелювало з поширенням «визнання автономії осіб, їхнього права особисто обирати цінності і стандарти поведінки, керуючись своїми власними інтересами та уподобаннями, і в той же час визнання права інших на такий вибір» [10]. За своїми ціннісними орієнтаціями країни ЦСЄ сьогодні перебувають «на кордоні між Східною та Західною Європою» [10], при чому традиційні цінності найбільше поширені в Польщі, світсько-раціональні – в Чехії, матеріалістичні цінності – в Угорщині, постматеріалістичні – в Словаччині й Словенії.

Відповідні істотні зміни відбулись і у сфері дозвілля: виникли його нові форми й види, зазнала змін інфраструктура установ культури, в організації дозвіллевої діяльності посилилося значення менеджменту й маркетингу. «Вільний час стало широким «полем» для підприємництва, реалізації плюралізму як моделі культурного життя» [2, 12].

У цьому контексті в Польщі виникла потреба кардинальних реформ і змін в організації дозвілля та системі підготовки фахівців для того. І вони були здійснені: відбулася демонополізація самої сфери організації дозвілля, питання організації дозвілля було передано від державного до муніципального управління; ліквідація клубів і загальних центрів дозвілля, натомість створювалися центри дозвілля для різних груп і верств населення; виникли громадські організації і об'єднання, що ведуть активну роботу з організації дозвілля різних груп населення.

Значний розвиток отримав і напрям синтезу дозвілля й освіти. Професійна діяльність «суспільних педагогів» або «аніматорів позашкільної освіти», яка може бути оплачуваною, а може й здійснюватися як волонтерська, це, передусім – турбота про певні категорії населення, не лише про дітей, молодь, а й дорослих, з метою не так освітянською як просвітянською.

Проблема дозвілля перебуває в центрі уваги чеського вченого Петра Сака. Наслідки його досліджень відображено в роботах «Проблеми чеської молоді» (2000) та «Молодь на перепутті. Соціологічний аналіз положення молоді у суспільстві та її ролі в процесах європеїзації та інформатизації» (2004). Автори відзначають значне посилення «матеріалістичної складової» ціннісних орієнтацій в чеському суспільстві, особливо в молодіжному середовищі: набувають ваги такі цінності як власність, кар'єра, суспільний престиж, хобі. Однак мірою втягування в загальноєвропейське суспільне життя спостерігається і зворотній процес – переважання цінності якості життя («постматеріальної цінності» за Р. Інгельгартом) над матеріальними цінностями. Усе це впливає й на форми дозвілля,

викликаючи їх істотну трансформацію. Зокрема, підвищення рівня (індекс) комп'ютеризації, визначуваний за чотирма параметрами (тривалість часу перебування в Інтернеті, тривалість часу користування комп'ютером, кількість комп'ютерів, що перебувають у власності, частоти користування електронною поштою) корелює з покладанням на власні сили, набуттям високого соціального статусу, загальною секуляризацією та пануванням деїделогізованих поглядів, поєданих з ліберальним сприйняттям інкашості. З кінця 90-х років якість дозвілля дедалі більше перетворюється на чинник диференціації молодіжного середовища. До позитивних змін у сфері дозвілля належать збільшення часу, що витрачається на освіту й просвіту, частіше відвідування театрів, художніх виставок [15].

Поширеним стає таке явище як так звані «відкриті клуби» - осередки спілкування, тобто місце, яке перебуває у вільному доступі і відкрите в зручний час і зорієнтоване на вияви спонтанної активності з мінімальним втручанням фахівця, функції якого зводяться переважно до нагляду за дотриманням правил безпеки. Такі клуби орієнтовані здебільшого на дітей, юнацтво та молодь [17].

До розвитку дозвілля активно залучено органи влади й місцевого самоврядування. Так, Міністерство культури Чеської республіки щорічно оголошує гранти для підтримки некомерційного мистецтва, проводить лекції, літературні вечори, виставки, конкурси, інформаційні й культурні заходи. Діяльність Міністерства праці та соціальних справ спрямована, серед іншого, й на заохочення дозвіллевої діяльності дітей і молодіжних груп з групи ризику для профілактики соціально-патологічних явищ. Соціальні фахівці працюють з неформальними молодіжними групами, розробляють і запроваджують заходи з вторинної профілактики соціальних девіацій шляхом залучення до змістовних форм дозвілля.

Міністерство охорони навколишнього середовища сприяє використанню вільного громадян шляхом залучення їх у турботі про природу. Органи місцевого самоврядування беруть активну участь в організації розважальних заходів, заохоченні надання грантів для громадських об'єднань та інших неурядових організацій для здійснення таких заходів. Останніми роками і Чехії збільшилася частка Церков і релігійних об'єднань, що займаються організацією дозвілля, спрямованого на суспільно корисну діяльність. Напрями такого дозвілля різноманітні: допомога певним категоріям населення, подорожі, спорт, культура, технічна діяльність.

У Республіці Словаччина проблеми дозвілля перебувають на мейнстрімі наукової уваги. Навіть далеко не вичерпний, фрагментарний перелік фахівців, які досліджують різноманітні аспекти дозвіллевої діяльності, становитиме десятки прізвищ. Однак не можна не згадати таких знаних у цих питаннях науковців як Л. Балачкова, Х. Бартконкова, О. Галло, М. Дарак, Б. Ковачова, І. Комінарек, Е. Кратохвілова, М. Крістонь, В. Новомеска, З. Обдржалек, І. Павкова, В. Прусакова, М. Рехак, М. Свігова, Е. Фулкова, В. Хамбалек, К. Хорватова, Р. Чорнанічова, М. Шерак, тощо.

Аналіз словацької наукової літератури, присвяченої дозвіллеві проблематиці, дозволяє зробити висновок не лише про її велику популярність, а й про домінуючу для цієї країни спрямованість дозвіллевих практик – вони переважно розглядаються як форма освітянського й освітнього процесу, вчення про яку отримало в літературі й окрему назву – «андрагогіка». Таку орієнтованість дозвіллезнавства уможливили глибокі підходи до розгляду вільного часу не лише з його об'єктивного боку – як власне дозвілля, а й з суб'єктивного, як діяльності, спрямованої на самотворення й самовідтворення (М. Дарак, І. Комінарек, І. Павкова [14], та ін.), звільнення від «царства необхідності (В. Хамбалек). За такої спрямованості розвитку дозвіллевих практик робота фахівця з дозвілля – «аніматора» полягає, крім іншого, у допомозі людині обрати той вид дозвіллево-освітньої діяльності, який є для неї найбільш прийнятним та ефективним з рекреативного й креативного поглядів, а саме дозвілля перетворюється на ланку безперервного (з дитинства і до пенсійного віку) навчання. Мета освіти через дозвілля, – зазначає Б. Гофбауер [9, 18], – в тому, щоб «здобувати нові знання, навички, компетенції в області вільного часу (наприклад, за рахунок розвитку індивідуального інтересу)». У той же час, такий тип дозвілля форматує й зміцнює гуманістичні та демократичні цінності.

Напрями андрагогічної діяльності охоплюють чи не всі сегменти дозвілля. Це й культурно-естетичне виховання, фізичне виховання і спорт, подорожі і туризм; охорона здоров'я і рекреація, освіта у сфері екологічних, науково-технічних, медичних, громадянських знань (в тому числі юридичних та економічних), мовна, релігійно-духовна освіта, навіть освіта з побутових питань та освіта для людей похилого віку. Засобами такої діяльності є установи й заклади (музеї, обсерваторії, планетарії, зоологічні та ботанічні сади, виставки, театри тощо), професійно орієнтовані засоби масової інформації (журнали, телевізійні програми тощо), а формами реалізації орієнтовані на цільову аудиторію

лекції (одиначні і цикли лекцій), читання, обговорення, практичні рішення проблем, групові дискусії, публічні дебати, ТБ- і кіноуроки, фільми, фронтальна роботи на місцях, методи навчання та екскурсії, самоосвіта [11]. Завданням держави в таких умовах є передусім популяризація андрагогічного дозвілля, заохочення до нього й забезпечення можливостей його реалізації.

Угорська наукова думка, пов'язана з феноменом дозвілля, має свої специфічні риси, вирізняючись прагматичністю й «економічною забарвленістю» (праці М. Бокуча, Л. Гошані, Д. Енеді, К. Керештелі тощо), переважним дослідженням активних видів дозвілля (туризм, спорт – праці О. Горвата, Л. Давіда, П. Інкеї, П. Лігеті, А. Мічолко, О. Нодь, О. Оуберта, А. Пробалда, Л. Пучко, Т. Ратца, Л. Сулько, Е. Чомортані) та значною увагою до фольклористичного складника в питаннях його організації, де домінує тематика фестивалів (М. Берки, Е. Борта, Ц. Будой, Ч. Гуняді, Е. Іллеш-Болач, В. Кунді, І. Марта, Ж. Собо, та ін.). Останнє, що видається, можна пов'язати з потужним рухом в Угорщині до етнонаціонального відродження й самоствердження в останні десятиліття.

До загальнотеоретичних праць з проблематики дозвілля й вільного часу (хоч і вони мають відчутну практичну спрямованість) можна віднести роботи Г. Кіш і Т. Кіша, присвячені дослідженню зв'язку між способом використання вільного часу і соціальною стратифікацією, О. Копітань, Г. Копітань, Дж. Й. Лукача, який вичленовує й аналізує соціальний складник дозвіллевої діяльності [12], Б. Чотарі, Й. Піпера, в яких досліджуються зміни в сучасному культурному середовищі. Окремо варто згадати роботи А. Чейпвюджі [16], присвячені дослідженню дозвіллевих практик і культурного споживання у великих містах, та невелику, однак цікаву працю Юдит Моносторі, яка, спираючись на результати довготривалих соціологічних досліджень цінностей (A World Values Survey), здійснила компаративний аналіз співвідношення роботи й дозвілля в країнах Європи [13].

У цілому роботи угорських науковців з дозвіллевої тематики меншою мірою торкаються аналізу, опису й класифікації форм дозвілля та їх організаційного інструментарію, навіть гуманітарній, освітній і освітянській його компоненті, однак у них приділено значну увагу її комерційному результату, впливу на розвиток міського й сільського середовища, можливостям відродження національних традицій та оздоровчому ефекту дозвілля.

Проведений компаративний аналіз дає можливість зробити такі висновки. Кожна з країн Вишеградської групи має свою виразну специфіку в ставленні до дозвілля і, відповідно, розвитку дозвіллевих практик. Польща, Чехія й Словаччина зорієнтовані на розвиток гуманітарного сектору дозвілля й зближення сфери дозвілля з освітянською, коли освіта припиняє бути прерогативою навчальних закладів і перетворюється на перманентний процес (що особливо характерне для Польщі й Словаччини). Водночас чеський підхід до дозвілля вирізняється особистісною й креативістською спрямованістю, за якої головною метою дозвіллевої діяльності є розвиток особистості та її творчих можливостей. Натомість Угорщину вирізняє в цілому підхід до дозвілля як передусім індустрії, що має, по-перше, комерційний ефект і є вигідною для держави, і, по-друге, сприяє здоров'ю та культурному відродженню суспільства в цілому.

Усі репрезентовані країнами ЦСЄ підходи заслуговують на увагу й подальше дослідження та адаптацію й застосування на українських теренах.

Література

1. Бідюк Н. Педагогічні засади організації дозвіллевої діяльності учнівської молоді в системі позашкільної освіти Польщі // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012, № 2. – С. 82-90.
2. Костецки Р. Социально-педагогическая стратегия подготовки специалистов сферы досуга в условиях модернизации польского общества : Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 : СПб., 1997. – 534 с.
3. Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні / Т. О. Метельова // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2015. – Вип. 2. – С. 26-33.
4. Метельова Т.О. Ціннісні імперативи взаємовідносин «особа - суспільство — держава» в країнах Центрально-Східної Європи // Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: моногр. / кер. авт. колект. і наук. ред. д. і. н., проф. А.І. Кудряченко, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». - К. : Фенікс, 2014. – 444 с. – С. 178 – 200.
5. Петрова І.В. Культурно-дозвіллеві практики населення сучасної України: тенденції та пріоритети // Культура і сучасність. – К.: НАКККіМ, 2011. – № 1. – С. 108-113.
6. Петрова І. В. Дозвілля у теоретичних рефлексіях / Ірина Владиславівна Петрова. – К. : НАКККіМ, 2012. – 294 с.

7. Bąbka J. Orientacja na wartości indywidualistyczne vs. kolektywistyczne jako podstawa wyjaśniania zachowań kooperacyjnych // *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*. – 2012, № 2. – s. 121-138.
8. Denek K. W stronę szkoły jutra i jej nauczyciela / K. Denek // *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli* / J. Grzesiak (red.). – L 2. – Kalisz, 2007. – S. 67–89.
9. Hofbauer B. Děti, mládež a volný čas. – Praha : Portál, 2004. – 176 s.
10. Jasińska-Kania A. Wartości i normy moralne a procesy przemian w Polsce i w Europie // *Swiałówód*. – [Elektronnyj resurs]. – Режим доступа : http://www.opoka.org.pl/biblioteka/IIK/wiezi_moralne_01.html
11. Kalnický J. Progresívna andragogika. Androdidaktika. Bratislava: Národné osvetové centrum, 1994. – 80 s.
12. Lukács György Róbert «Társadalmi idő – szabadidő». A szabadidő új problémái a mai társadalmakban. – Budapest: Szerk.: Tibori Tímea. Magyar Szabadidő Társaság, 1995. – 400 o.
13. Monostori, J. Munka, szabadidő, időallokáció. – TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés, Budapest, 2009. – 188 o.
14. Pávková J. Pedagogika volného času. Praha : Portál, 1999. – 232 s.
15. Sak P., Saková K. Mládež na křižovatce. Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace. – Pr. , 2004. – 240 s.
16. Szépvölgyi Á. A nagyvárosi elégedettség és a kulturális fogyasztás jellegzetességei, In: Szirmai, V. Budapest-Pécs: A városrészi versenyképesség társadalmi tényezői, Dialóg Kampus Kidadó, 2009. – pp. 163-169.
17. Volný čas a prevence u dětí a mládeže. Volný čas a prevence u dětí a mládeže Vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy odbor pro mládež. – Praha, 2002. – s. 30

References

1. Bidyuk, N. (2012). Pedagogical bases of leisure of youth in the system of school education in Poland. *Porivnialna profesiina pedahohika*, 2, 82-90 [in Ukrainian].
2. Kostetski, R. (1997). Socio-pedagogical strategy of training specialists in the sphere of leisure in conditions of modernization of Polish society. Doctor's thesis. SPb [in Russian].
3. Metel'ova, T. (2015). The Central European and international security, joint and differences in the Ukrainian issue. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. 22(2), 26-33 [in Ukrainian].
4. Metel'ova, T. (2014). Value imperatives of relations «person – society – state» in Central and Eastern Europe. The modern European cultural and historical values in the context of the challenges of globalization. (pp. 178-200). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
5. Petrova, I.V. (2011). Culture and Leisure practice population of modern Ukraine: Trends and Priorities. *Kultura i suchasnist*, 1, 108-113 [in Ukrainian].
6. Petrova, I.V. (2012). Leisure in theoretical reflections. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
7. Bąbka, J. (2012). Orientation on individual values vs Collectivist as a basis for explaining cooperative behavior. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 2, 121-138 [in Polish].
8. Denek, K. (2007). Toward the school of tomorrow and her teacher. *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*, 2, 67–89 [in Polish].
9. Hofbauer, B. (2004). Children, Youth and Leisure. Praha : Portál [in Czech].
10. Jasińska-Kania, A. Values and moral norms and processes of change in Poland and in Europe. *Swiałówód*. Retrieved from http://www.opoka.org.pl/biblioteka/IIK/wiezi_moralne_01.html [in Polish].
11. Kalnický, J. (1994). Progresívna andragogika. Androdidaktika. Bratislava: Národné osvetové centrum [in Polish].
12. Lukács György Róbert (1995). «Social time - free time». The leisure new problems of today's societies. Budapest: Szerk.: Tibori Tímea. Magyar Szabadidő Társaság [in Hungarian].
13. Monostori, J. (2009). Work, Leisure, időallokáció. Budapest [in Hungarian].
14. Pávková, J. (1999). Leisure education. Praha : Portál [in Czech].
15. Sak, P., Saková, K. (2004). Youth at the crossroads. Sociological analysis of the position of youth in society and its role in the process of Europeanization and informatization. Praha [in Czech].
16. Szépvölgyi, Á. (2009). The metropolitan satisfaction and cultural consumption characteristics. The city's regional competitiveness, social factors, Dialogue Campus Publishing). Budapest-Pécs [in Hungarian].
17. Leisure and prevention for children and youth. Leisure and prevention for children and youth Published by the Ministry of Education, Youth and Sports Department for Youth. (2002). Praha [in Czech].